

بافت سنتی شهری و نقش آن در توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی مطالعه‌ی موردی: بافت قدیم شهر ساری

محمد حسن زال* - استادیار گروه جهانگردی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

مهدی رمضانزاده لسبوئی - استادیار گروه جهانگردی دانشگاه مازندران، مازندران، ایران

امین اسماعیلی - دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت جهانگردی، مازندران، ایران

The traditional urban areas and its role in the development of cultural heritage tourism (Case Study: The historical areas of Sari)

Abstract

This research is based on library and field study and its main purpose is to assessing the role of Sari historic areas in cultural heritage tourism development. The library studies include the theoretical framework and questionnaire design and field surveys include distributing questionnaires and collecting tourist's opinions. According to Cochran formula, we distributed 410 and gathered 360 questionnaires. The validity of questionnaire is confirmed by academic colleagues and (Cronbach's $\alpha=0.933$) indicates high questionnaire reliability. In order to process data, we used SPSS software. Frequency distribution, averages and percentages were used to describe the data. Also one-sample T-test and Friedman were used for data analysis. Based on the results, architectural and historical monuments in Sari represent a great potential in development of cultural heritage tourism. But statistics show a significant gap between available capacity and level of heritage tourism development. The main reason for this situation is that all available capacity is unused. Therefore, refurbishing and entering valuable historical monuments in tourism cycle, restoring traditional face texture, mounting signposts at the entrance to the old city to guide travelers to review access routes, solving traffic problems, shifting government offices in the texture of measures is necessary.

Keywords: historical areas, traditional architecture, cultural heritage tourism, Sari.

چکیده

پژوهش حاضر، مبتنی بر مطالعات اسنادی و میدانی و هدف آن ارزیابی جایگاه بافت سنتی شهر ساری در توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی است. مطالعات اسنادی شامل طرح مبانی نظری و طراحی پرسشنامه و بررسی‌های میدانی شامل توزیع پرسشنامه و گردآوری آراء گردشگران می‌باشد. به دلیل نامشخص بودن جامعه آماری، حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران ۴۱۰ نفر محاسبه و از این تعداد ۳۶۰ پرسشنامه جمع‌آوری شد. روایی پرسشنامه توسط همکاران دانشگاهی تأیید شده و آلفای کرونباخ (۰,۹۳۳) نشانگر پایایی بالای ابزار است. برای پردازش یافته‌ها از نرم‌افزار SPSS و برای تحلیل یافته‌ها از توزیع فراوانی، میانگین و درصد برای توصیف و آزمون‌های فریدمن و تی تک‌نمونه‌ای استفاده شده است. بر اساس نتایج، معماری و بناهای تاریخی ساری، نشانگر ظرفیت‌های فراوان در توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی هستند. اما آمارها نشانگر فاصله میان ظرفیت‌ها و سطح توسعه‌یافتگی گردشگری است. مهمترین دلیل این وضعیت، استفاده نکردن از تمامی ظرفیت‌های موجود است. براین اساس، مرمت و ورود بناهای ارزشمند تاریخی در چرخه‌ی گردشگری، بازگرداندن چهره‌ی سنتی بافت، نصب تابلوهای راهنما برای هدایت مسافران به بافت قدیم، بازبینی مسیرهای دسترسی، حل معضل ترافیکی، تغییر مکان ادارات دولتی از اقدامات ضروری است.

واژگان کلیدی: بافت سنتی، معماری سنتی، گردشگری میراث فرهنگی، شهر ساری.

۱- مقدمه و طرح مسأله

امروزه صنعت گردشگری در دنیا از منابع مهم درآمدی و در عین حال از عوامل موثر در تبادلات فرهنگی کشورهای جهان محسوب می‌شود. با فعالیت‌های گردشگری می‌توان اقتصاد مرکز تاریخی شهر را شکل داد و احیاء نمود. مراکز تاریخی می‌توانند، با تکیه بر اقتصاد پایدار و تأکید بر گردشگری به منشأ بهره‌برداری اقتصادی بدل شوند (عظیمی و همکاران، ۱۳۹۱). گردشگری جزء اساسی بسیاری از اقتصادهای ملی و منطقه‌ای است و اگر به درستی مدیریت شود، عامل مهمی برای توسعه خواهد بود (منشور گردشگری میراث، ۱۹۹۹). شهرهای تاریخی و میراث مصنوع از دیگر منابع مهم در بخش‌های کمتر توسعه‌یافته‌ی جهان هستند. محوطه‌ها و بناهای باستانی عناصر مهم میراث فرهنگی در این مناطق محسوب می‌شوند. این آثار علت اصلی کشش گردشگران بین‌المللی به یک مقصد هستند و در صورتی که به اندازه‌ی کافی باشکوه باشند، می‌توان آنها را به نمادی بین‌المللی تبدیل کرد (تیموتی و بوید، ۲۰۰۳: ص ۲۵).

سبک معماری هر منطقه در آثار، بناها و نحوه‌ی شهرسازی آن منطقه متبلور است. از ارزشمندترین بخش‌های شهری هر منطقه، بافت و معماری سنتی آن است. بافت‌های کهن به دلایلی همچون اتفاقات تاریخی، سکونت رجال و شخصیت‌ها، خاطرات شهروندان، ارزش‌های معماری خاص و... از ارزش فرهنگی فراوانی برخوردارند (رفیعیان، بمانیان و رفیعیان، ۱۳۹۰) که با مدیریت و برنامه‌ریزی صحیح می‌توان این بافت‌ها را به مقاصد تمام‌عیار گردشگری میراث فرهنگی بدل کرد. امروزه معماری سنتی به عنوان بخش حیاتی میراث فرهنگی، به طور فزاینده‌ای مورد توجه واقع شده و از این رو، ارزیابی فرهنگی و بازسازی و تغییر کاربری آن با لحاظ کردن الزامات زندگی مدرن امری حیاتی است. شایان اشاره است که ارزش‌گذاری میراث

معماری سنتی برای توسعه‌ی مقاصد گردشگری، از بهترین و رایج‌ترین راه‌های حفظ میراث بشری از گزند آسیب‌هاست (مدیسا^۲ و همکاران، ۲۰۱۰). ایران کشوری کهن با پیشینه‌ی پر بار در حوزه‌ی فرهنگ، هنر و معماری سنتی است. ظرفیت‌های چشمگیر معماری سنتی، ایران را به یکی از کشورهای مستعد برای توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی بدل کرده است. نواحی شمالی ایران با توجه به موقعیت خاص جغرافیایی، یکی از این مناطق مستعد محسوب می‌شود و شهر ساری و بافت قدیم آن به عنوان کرسی طبرستان در دوران ساسانی، فراز و نشیب‌های اجتماعی-فرهنگی و سیاسی فراوانی را در گذر زمان به یادگار دارد. تجربه‌ی موفق کشورهای همچون چین (اسپچ^۳، ۲۰۱۴: ص ۶۷)، هند (باندیوپادهای و همکاران، ۲۰۰۸) و مصر (شالان، ۲۰۰۵) و حتی برخی از شهرهای کشورمان همچون اصفهان، نشان می‌دهد (طاهرخانی و متوسلی، ۱۳۸۵) که توسعه‌ی گردشگری میراث با تکیه بر بافت‌های کهن و معماری سنتی یکی از بهترین راه‌ها برای جذب دلارهای گردشگران به سود جامعه‌ی محلی است. بافت تاریخی محله آب انبار نو در ساری که با گستره‌ای حدود دو کیلومتر مربع، ۱۹ بنای تاریخی را در خود جای داده است، از اصلی‌ترین ارکان هویت فرهنگی و احیاءکننده‌ی تاریخ شهر در سده‌های گذشته قلمداد می‌شود. اماکن و بناهای تاریخی متعلق به دوره‌ی اسلامی، به‌ویژه دوران قاجار و پهلوی، مهمترین ظرفیت‌های فرهنگی این بخش در حوزه‌ی گردشگری میراث فرهنگی است. همجواری این شهر با جاذبه‌های طبیعی همچون دریا و سایر مواهب طبیعی، ظرفیت‌های موجود در حوزه‌ی گردشگری را دوچندان ساخته است. اما آنچه که در بررسی گذرا به وضوح نمایان خواهد شد، تفاوت‌های چشمگیر میان وضعیت آرمانی و وضعیت موجود گردشگری میراث فرهنگی در این منطقه است. با این مقدمه، نگارندگان در پی ارزیابی نقش و جایگاه بافت سنتی

شهر ساری در توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی از دیدگاه گردشگران هستند.

۲- مبانی نظری پژوهش:

میراث فرهنگی غالباً جنبه‌هایی از فرهنگ‌های بشری و میراث محیطی برجای‌مانده از گذشتگان را به نمایش می‌گذارد (باتلر و هینچ^۴، ۱۹۹۶)، در حقیقت، به‌عنوان یک مکانیسم، نشانگر حفظ و بقای تکامل اجتماعی و ایجاد حس انسجام در جهان است (هریس و همکاران^۵، ۲۰۰۳). دیویدز و کیگوری^۶ (۲۰۱۵) میراث را آداب و رسوم، فعالیت‌ها، مکان‌ها، اشیاء، اشکال هنری و ارزش‌ها می‌دانند که منابع اصلی ابراز وجود و در نهایت خودشناسی بوده و همانگونه که از نسل‌های گذشته به دوران کنونی رسیده، باید مزایایی آن را برای نسل‌های آینده حفظ نمود. میراث احساس هویتی است که ترویج تنوع میان فرهنگ‌های متفاوت، خلاقیت همه انسان‌ها، ترکیبی از عناصر اجتماعی و احساسی و فعالیت‌های انسانی را شامل می‌شود. میراث به دو دسته‌ی ملموس و ناملموس تقسیم شده است که به یک اندازه مهم و همواره به یکدیگر وابسته‌اند (کویو^۷، ۲۰۱۲). میراث مصنوع، عناصر ملموس، وجود فیزیکی و ادغام با زندگی و محیط‌زیست محسوب می‌شود. این آثار ساختمان‌ها و محوطه‌هایی مانند معابد، اهرام مصر و بناهای عمومی را شامل می‌شود. میراث مصنوع، میراث ناملموس را نیز شامل می‌شود که دارای مشخصه‌های محلی است؛ صنایع‌دستی سنتی، آشپزی، فرهنگ منحصر به فرد که توسط جوامع بومی تولید می‌شوند، نمونه‌هایی از آن هستند (یونسکو، ۲۰۱۱). بنابراین آثار تاریخی، عناصر مصنوع میراث فرهنگی محسوب می‌شوند که نشانگر وقایع و حقایق مهم تاریخی و فرهنگی و قطعه‌هایی از هنر هستند و دیدگاه‌های فرهنگی، ارزش‌ها، ایده‌ها و باورهای مذهبی، ایده سیاسی، شیوه و سنت‌ها و نهادهای گروه اجتماعی و نشانه‌هایی از مردم و فرهنگ و تاریخ

آن‌ها را بیان می‌کنند (کاناکیدو و پاپاکیانی^۸، ۱۹۹۸). انحصاری بودن میراث فرهنگی و تجدیدنپذیر بودن آنها، به حفظ و احیاء این آثار به‌عنوان میراث بشری اهمیت شایانی بخشیده است. باید اذعان داشت که لزوم حفظ و حراست از میراث بشری با اهداف گردشگری همپوشانی فراوانی دارد. زیرا گردشگری بین‌المللی به روش‌های مختلف فرهنگ‌های متفاوت را به مردم نشان می‌دهد؛ فرهنگ‌های متفاوتی که در تماس مستقیم با سبک زندگی‌های متفاوت، باورها و ارزش‌ها به ارمان می‌آیند (هریس و همکاران، ۲۰۰۳). حوزه‌ای از گردشگری که میراث فرهنگی در آن جای می‌گیرد، گردشگری میراث فرهنگی نام دارد. گردشگری میراث فرهنگی را می‌توان مسافرت مردم در خارج از خانه‌هایشان برای بازدید از مناطق تاریخی، شرکت در جشنواره‌های محلی و لذت بردن از هنر و صنایع‌دستی محلی و گشت و گذار و تفریح، تعریف کرد (مورر^۹، ۲۰۱۴). این گونه از گردشگری، گردشگری مذهبی (کلیسا و صومعه)، گردشگری موزه (موزه‌ها)، گردشگری معماری (موزه‌ها و پارک‌های باستان‌شناسی) و تورهایی غارنوردی (مناطق حفاظت‌شده) و گردشگری فرهنگی (سنت‌ها، فرهنگ، فرهنگ عامه، موسیقی، هنر و معماری) را دربر می‌گیرد (دیویدز، ۲۰۱۲) که شاخه‌ی مهمی از گردشگری فرهنگی محسوب شود. گردشگری فرهنگی نیز مانند گردشگری میراث، به‌عنوان یکی از امیدوارکننده‌ترین عوامل توسعه‌ی اقتصادی در مناطق گردشگری قلمداد می‌گردد. مطالعات اخیر (ایوانوویچ^{۱۰}، ۲۰۰۸) نشان می‌دهد که بزرگ‌ترین محرک برای سفر در سال ۱۹۹۰ درک و فهمیدن فرهنگ و تاریخ بوده است. بهترین عنصر نشانگر تاریخ و فرهنگ اقوام، معماری سنتی آنهاست.

معماری به‌عنوان بخش عظیمی از میراث بشری، یکی از مهمترین مقاصد گردشگری میراث فرهنگی قلمداد

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

■ ۹ ■

4. Butler & Hinch 5. Harris & at all 6. Gigauri & Devidze 7. Cuiyu 8. Kanakidou & Papagianni
9. Maurer 10. Ivanovic

می‌گردد که می‌توان آن را در حوزه‌ی "گردشگری معماری" بررسی نمود. جان اسپچ ۲۰۱۴ معتقد است، معماری در ابتدایی‌ترین شکل گردشگری از عوامل جذب گردشگر محسوب می‌شده که همچنان این ویژگی را حفظ کرده است. وی معماری بومی را برای ساکنان محلی ساده، اما برای گردشگران پرجاذبه می‌پندارد. فرجی‌راد و افتخاریان ۱۳۹۱، در پژوهش خود دریافتند که معماری سنتی، نقش اساسی در بین جاذبه‌های گردشگری ایران ایفاء می‌کند و بخش عمده‌ای از گردشگران برای دیدار از آثار معماری وارد ایران می‌شوند. در پژوهش تقوایی و صفراآبادی در اصفهان در سال ۱۳۹۱ نیز جاذبه‌های فرهنگی و میراث این شهر در بناهای تاریخی و یادمان‌های معماری، بیشترین جذابیت‌ها و بالاترین اولویت‌های گردشگران را به خود اختصاص داده است. در شهر پکن نیز مجموعه بافت‌های تاریخی و سنتی به نام هاتونگ از سوی دولت چین بازسازی و احیا و به صورت مقاصد گردشگری میراث فرهنگی باز طراحی شده است. این مناطق سالانه گردشگران داخلی و خارجی زیادی از آن بازدید می‌کنند (اسپچ، ۲۰۱۴: ص ۶۷-۷۰).

شاید بتوان موضوع معماری در گردشگری را تحت عنوان "گردشگری معماری" بررسی نمود. اگرچه تعاریف واضحی از اصطلاح "گردشگری معماری" وجود ندارد؛ اما طیف گسترده‌ای از کاربرد معماری سنتی، در گردشگری تعریف شده است. در "گردشگری معماری"، معماری عمدتاً به عنوان یک جاذبه‌ی در نظر گرفته شده است. در کتاب گردشگری معماری جان اسپچ نیز معماری به عنوان جاذبه‌ای منحصربفرد در حوزه‌ی گردشگری قلمداد شده است. البته در هنگام اشاره به آثار تاریخی استفاده از اصطلاح "گردشگری معماری" چندان معمول نیست. در عوض در ادبیات پژوهشی از آن به عنوان "گردشگری میراث" یا شناسایی بناهای

تاریخی به عنوان بخشی از "گردشگری فرهنگی"، بدون مشخصات یا طبقه‌بندی بیشتر و دقیق‌تر یاد شده است (پترسون^{۱۲}، ۱۹۹۷: ص ۷؛ اسپچ، ۲۰۱۴: ص ۱۸۸). اصطلاح "گردشگری مبتنی بر معماری"^{۱۳} نیز در کنفرانسی در سال ۲۰۰۲، برای نشان دادن جاذبه‌های معماری معاصر در حوزه‌ی گردشگری ابداع شد که به طور فزاینده‌ای در مطبوعات و ادبیات پژوهشی مورد استفاده قرار گرفت (اوکمن و فراستو^{۱۴}، ۲۰۰۵: ص ۸). امین‌زاده و دادرس نیز با بررسی ظرفیت‌های گردشگری بافت قدیم قزوین در سال ۱۳۹۱، توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی شهر و اجرای راهبردها و سیاست‌های تعاملی بین بازآفرینی فرهنگی و گردشگری فرهنگی شهری را راهکار برون‌رفت از مشکلات این بافت تاریخی و احیای آن دانستند و اذعان داشتند که بالفعل‌سازی پتانسیل‌های بالقوه گردشگری و هویت تاریخی در رابطه‌ای مستقیم با یکدیگر، حیات واقعی و مدنی شهری را تضمین می‌کند.

ارتباط میان گردشگری و معماری به نفع این دو و در نهایت به سود مردم عمل خواهند کرد. امروزه با بهبود وضعیت اقتصادی و افزایش تقاضا برای غذا و پوشاک، تقاضا برای گردشگری نیز افزایش یافته است. همان‌گونه که برای غذا و پوشاک تولیدات زیادی وجود دارد، برای گردشگری نیز جاذبه‌های کشف‌شده طبیعی و انسان‌ساخت فراوانی وجود دارد. عناصر معماری از اقلام مورد تقاضای گردشگران است. از این رو، باید از کیفیت معماری شهر، منطقه یا کشور به عنوان منابع گردشگری میراث فرهنگی مراقبت و حفاظت شود. امروزه گردشگری مبتنی بر میراث معماری به یکی از محبوب‌ترین اشکال گردشگری تبدیل شده است. کشورهای جهان از معماری سنتی به‌عنوان ابزاری برای توسعه اقتصادی و حمایت از فرهنگ و میراث محلی استقبال می‌کنند (خاکسر و همکاران^{۱۵}، ۲۰۱۱). پدیده‌ی معماری

بومی به‌عنوان مقوله‌ای در زیبایی‌شناسی و عرفان، در خلوص اندیشه و احترام به طبیعت، موضوعی بسیار مهمی محسوب می‌شود. معماری بومی با آنکه در طول تاریخ، دستخوش پدیده‌های دگرگون‌کننده بوده است، اما توانسته هویت ویژه‌ی خود را حفظ کند و نمایانگر آداب و رسوم، روحیه و احساسات، اندیشه و عقیده، ذوق و سلیقه و هنر آنان باشد.

آنچه فرهنگ معماری گذشته به‌صورت یک سنت در خود داشته است، امروزه تنها به‌صورت پیکری بی‌جان پیش روی ماست و طبیعتاً جوامع امروز، در پی کشف و استفاده از ارزش‌های گذشته، ناگزیر به جستجو و کنکاش در شناخت ارزش‌های ناآشنا و فراموش شده است (ارمغان و گرجی مہلبانی، ۱۳۸۸). امروزه معماری سنتی بار دیگر مورد توجه واقع شده است، البته، به‌طور حیرت‌آوری این عطف توجه نه از سوی معماران، بلکه توسط سایر بخش‌های جامعه است. هیچ عنصر زائیدی در معماری وجود ندارد. شکل‌گیری و تکامل معماری حاصل قرن‌ها تجربه است. همچنین از آنجایی‌که منشأ و محل زندگی افراد ساکن در آن محسوب می‌شود، با مجموعه‌های خود رابطه‌ای متناسب دارد. این مجموعه‌ها با حساسیت خاصی تغییر می‌یابد و هرگز نباید فراموش کرد که باید آن را به نسل‌های آینده انتقال داد (سنکوسیلیا و باگانه‌ها^{۱۶}، ۲۰۰۴).

۳- معرفی عرصه پژوهش:

ساری مرکز استان مازندران در شمال ایران، بزرگ‌ترین و پرجمعیت‌ترین شهر استان مازندران است. این شهر به دلیل تسلسل دوره‌های تاریخی از معماری سنتی پربار و فراخور آن ظرفیت‌های بالایی برای توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی برخوردار است. ساری که پایگاه آقا محمدخان کمی پیش از تاج‌گذاری در تهران بوده است، به سه منطقه شهری تقسیم می‌شود و طبق سرشماری ۱۳۹۰، جمعیت آن ۲۹۶,۴۱۷ نفر بوده است. بنای ساری را به توس پسر نوذر نسبت می‌دهند که در قرن اول هجری

به دست فرخادبن دابویه بربری محله‌ای تجدید بنا شده است. بی‌تردید رشد و ترقی ساری پس از قاجاریان بوده است. اقلیم معتدل و مرطوب در شهر ساری نیز باعث شده است، تا ساختمان‌ها و گونه‌ی معماری متفاوت از سایر شهرهای ایران شکل گیرد. از جمله محلات قدیمی شهر ساری محله آب‌انبار نو است و اکثر بناهای تاریخی این شهر در محدوده این محله قرار دارند. از سویی فعالیت‌های مهم تجاری و اداری شهر نیز پیرامون خیابان‌های این منطقه و بازار نرگسیه انجام می‌پذیرد. مساحت بافت قدیم شهر ساری ۵,۴ درصد مساحت کل شهر و جمعیت آن ۷ درصد جمعیت کل شهر است. ساکنانش را بیشتر کسبه، بازاریان و کارمندان تشکیل می‌دهند که اقشار میانی جامعه محسوب می‌شوند. همچنین ساختمان‌های قدیمی و کوچه‌های باریک و ترکیب بافت سنتی و مدرن از ویژگی‌های این محله قلمداد می‌شود (رمضانی پاجی، ۱۳۹۳). این حوزه که در حدفاصل خیابان‌های قارن از جنوب، فرهنگ از شرق و ۱۸ دی از شمال و انقلاب از غرب قرار دارد، با مساحتی حدود ۱۸/۹۶ هکتار، جمعیتی معادل ۲۲۷۱ نفر را با تراکم ناخالص ۱۲۰ نفر در خود جای داده است.

۳-۱- معرفی شماری از بناهای تاریخی محدوده:

"عمارت منوچهر خان کلبادی" واقع در محله‌ی آب‌انبار نو حدود یکصدوسی سال پیش به دستور سردار جلیل از امراء ارتش وقت ساخته شد و بنام فرزند بزرگش امیر نصرت شکوه نظام به امیریه معروف شده است. امیر نصرت در جوانی فوت شد و سردار بنا را به فرزند وی منوچهر خان بخشید. او نماینده‌ی مردم ساری در مجلس شورای ملی بود در سال ۱۳۶۲ دار فانی را وداع گفت و این بنا در سال ۱۳۷۰ در اختیار سازمان میراث فرهنگی قرار گرفت. سبک معماری این ساختمان از تکلیای دوره‌ی قاجاری برگرفته شده و دو بخش اندرونی و بیرونی دارد. بنای اصلی این عمارت در بخش اندرونی در

تصویر (۱): بناهای تاریخی منطقه مورد مطالعه

تصویر راست بالا: خانه رمدانی - چپ بالا: خانه فاضلی - راست پایین: موزه کلبادی - چپ پایین: آب انبار نو (منبع: یافته های تحقیق، ۱۳۹۴)

"خانه رمدانی" که قدمت آن به دوران قاجار و پهلوی است با شماره ۲۵۴۹ در فهرست آثار ملی به ثبت رسیده است. مالکیت بنا در حال حاضر از آن سازمان میراث فرهنگی و گردشگری استان مازندران می باشد. این بنا از مواد و مصالح محیطی مانند چوب، آجر، سفال و با ملات گل ساخته شده است. در بندکشی های بیرونی ساختمان از ملات آهک استفاده شده است.

۴- پیشینه تحقیق:

تا کنون پژوهش های فراوانی در حوزه ی گردشگری میراث فرهنگی و گردشگری معماری انجام شده است. اما این پژوهش ها در حوزه ی بافت کهن شهری به ویژه در ایران چندان قدرتمند ظاهر نشد است. در جدول زیر فهرستی از پژوهش ها مرتبط با گردشگری میراث فرهنگی و معماری در دنیا و ایران ارائه شده است.

دوطبقه و یک زیرزمین احداث شده و هر طبقه دارای یک شاهنشین و اتاق های دوطرفه است. این اثر در تاریخ ۹ آبان ۱۳۷۷ با شماره ثبت ۲۱۴۸ به عنوان یکی از آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. "خانه ی قدیمی فاضلی" یکی از مجموعه بناهای ارزشمند واقع در بافت تاریخی - فرهنگی آب انبار نو شهر ساری است. این بنا از ساخته های دوران قاجار بوده که در دوران پهلوی اول مرمت شده و به شماره ی ۲۵۶۱ در فهرست آثار ملی ایران به ثبت رسیده است. عمده ترین مصالح به کار گرفته شده در خانه ی فاضلی و سایر مجموعه ها چوب، آجر، سفال و خشت می باشد. این بنا که جزو معدود منازل ۳ طبقه در زمان خود است، دارای ۳ حیاط، در ضلع غرب، شرق و شمالی بنا است و به صورت مجموعه بنایی دارای حیاط بیرونی و اندرونی جلب توجه می نماید.

ردیف	نام محقق	عنوان تحقیق	سال انتشار
۱	دیویدز و کیگوری	توسعه گردشگری میراث فرهنگی استان چوخالوری در گرجستان	۲۰۱۵
۲	جان اسپچ	گردشگری مبتنی بر معماری	۲۰۱۴
۳	اکو نورستانی	توسعه میراث معماری در بازاربایی گردشگری	۲۰۱۱
۴	تی سی چانگ	بنگلو، خانه‌های بزرگ و هتل‌های فروشگاهی، در تقابل با گردشگری معماری	۲۰۱۰

خلاصه تحقیق

میراث فرهنگی سنت‌ها را زنده نگه می‌دارد و بیانگر راه‌های توسعه‌ی پویا جوامع است که از نسلی به نسل دیگر منتقل می‌شود. میراث معمولا آداب‌ورسوم، فعالیت‌ها، مکان‌ها، اشیاء، اشکال هنری و ارزش‌ها را در برمی‌گیرد که بدون آن منابع اصلی ابزار وجود و در نهایت خودشناسی را از دست خواهیم داد. میراث به‌صورت آثار ملموس و ناملموس باقی‌مانده از یک گروه یا جامعه تعریف شده است که از نسل‌های گذشته بر جای مانده، به دوران کنونی باقی رسیده و برای نسل‌های آینده در بر خواهد داشت. میراث فرهنگی ظرفیت‌های مناسبی برای توسعه گردشگری محسوب می‌شوند.

از زمان آغاز ابتدایی‌ترین شکل گردشگری معماری این نوع از گردشگری به‌عنوان عامل مهم جذب گردشگر و یک عنصر حیاتی در بازاربایی جای گرفته است. معماری ساده ممکن است برای یک مکان مناسب باشد و برای مکانی دیگر معماری خاص و پرجاذبه با ناهم‌نوعی منحصربه‌فرد محسوب شود. توسعه‌دهندگان مقاصد گردشگری باید از شرایط محلی و همچنین ارتباط متقابل میان گردشگری، مدرن و محیط دارای ساخت‌وساز آگاه باشند.

امروزه گردشگری میراث معماری، به یکی از محبوب‌ترین انواع گردشگری در کشور و جهان تبدیل شده و از آن به‌عنوان ابزار توسعه اقتصادی و فرهنگ و میراث جامعه استقبال کرده‌اند. معماری و مدیریت میراث گردشگری، به انطباق با جهانی متغیر در اطراف خود، رقابت با رشد سریع مالی و تبدیل شدن به منابع نیازمند است. همچنین میراث سنتی غیرانتفاعی، به انجام عملکردهای متفاوت و اغلب سه‌جانبه، ارائه سرگرمی به مخاطب آینده و ترویج مشارکت و عملکرد اصلی متولیان میراث محسوس و نامحسوس ملزم هستند.

در گردشگری معماری، گردشگران به دلیل وجود ساختمان‌های خاص به مکان‌ها جذب می‌شوند. گسترش ساختمان‌های غیرنمادین با معماری بومی که مورد تحسین بازدیدکنندگان است، نیز راهی برای تجربه‌ی مکانی اصیل می‌باشد. در این پژوهش، گفتمان‌های جغرافیایی و متون‌نویزی‌های جغرافیایی معماری مورد استفاده قرار گرفته، تا اهمیت و معنای این هتل‌ها برای مهمانان و هتلداران و نیز اثراتش بر آنان مشخص شود. یافته‌های تجربی، با آزمون اینکه چگونه "تولیدکنندگان" محیط فرهنگی اصیلی را در هتل‌های خاص ایجاد می‌کنند و اینکه چگونه "مصرف‌کنندگان" هتل‌ها را برای تجربه‌ی فرهنگ‌های محلی به کار می‌برند، شناخت عمیق‌تری از گردشگری معماری به دست می‌دهند.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

۱۳

ردیف	نام محقق	عنوان تحقیق	سال انتشار
۵	الفاس زوبافی	گردشگری میراث فرهنگی، توسعه و ارتقاء در شهرداری منطقه NDWEDWE: سیاست و عمل	۲۰۰۹
۶	مدینا لاسانسکی و برین مک لارن	معماری و گردشگری	۲۰۰۴
۷	تیموتی و بوید	گردشگری میراث	۲۰۰۳

خلاصه تحقیق

امروزه معماری به میراث گردشگری تبدیل شده است که یکی از محبوب‌ترین گونه‌های گردشگری است. در سرتاسر کشورهای جهان از آن به‌عنوان ابزاری برای توسعه اقتصادی و حمایت از فرهنگ و میراث استقبال کرده‌اند. بازاربانی پایدار دربارهی گردشگری میراث معماری ایده پیچیده‌ای است که هدف از آن ترکیب بسیاری از رشته‌های پایداری، بازاربانی، معماری و میراث است. تمام جاذبه‌های فرهنگی نقش مهمی در گردشگری داشته و گردشگری معماری و میراث فرهنگی اثرات مثبت اقتصادی و اجتماعی دارد، اما گاهی اوقات اثرات منفی در جوامع و مناطق بیش از حد مجاز است.

این کتاب رابطه‌ی متقابل میان فعالیت‌های مدرن گردشگری و محیط مصنوع (تغییر یافته) را مورد مطالعه قرار می‌دهد. این دو مورد از زمان ورود نخستین زائران به رم جدایی‌ناپذیر بوده‌اند. این کتاب با مطالعات موردی در کوبا، غنا، یونان، فرانسه، ایتالیا، لیبی، موریتس، اسپانیا و آمریکا و مطالعه از رنسانس تا امروز، تجارب توریستی و معنای مکان را در کالبد فرهنگی جداگانه‌ای بررسی می‌کند. این مقالات بینش و درک مناسبی از مکان‌های پیشین مربوط به تجارت بردگان در سواحل غنا تا احیای بافت شهری اولد هاوزنا، از نفرجگاه‌های مختص دوران ماه‌عسل در پوکونوس تا مناظر پست‌مدرن در بیلباو، از نمایشگاه‌های جهانی در دهه‌ی ۱۹۳۰ تا سسطره‌ی مستعمراتی ایتالیایی‌ها در لیبی، نسبت به فعالیت‌های توریستی و تصور از مکان به دست می‌دهند.

در این پژوهش تیموتی و بوید، قالبی را برای گردشگری ارائه کردند که گستره‌ای از مجموعه‌های چندگانه "از طبیعی و بکر تا شهرها ساخته‌شده و مصنوعی" را شامل می‌شود. بر اساس استدلال نگارندگان، "میراث" نوعی از توارث را نشان می‌دهد که به دو صورت رسوم فرهنگی و مصنوعات فیزیکی به نسل کنونی و آینده منتقل شده است.

ردیف	نام محقق	عنوان تحقیق	سال انتشار	خلاصه تحقیق
۱	سنارزاده و همکاران	واکوی نقش معماری در توسعه گردشگری با رویکرد پایداری	۱۳۹۲	رابطه‌ی معماری و گردشگری چنان فشرده و عمیق شده است که امروزه در کشورهای مختلف، به ساخت بناهایی با کاربری‌های مختلف تجاری، تفریحی، اقامتی و دیدنی فقط با هدف جذب گردشگر و برای رفاه حال آن‌ها پرداخته می‌شود. این پژوهش باهدف بررسی ارتباط بینایی دو صنعت عظیم معماری و گردشگری در بستر جغرافیایی ایران به روش تحلیلی توصیفی پذیرفت و نتایج مشخص نمود که نقش اساسی در بین جاذبه‌های گردشگری ایران بازی می‌کند و بخش عمده‌ای از گردشگران به جهت دیدار از آثار معماری وارد ایران می‌شوند. همچنین در این پژوهش نتیجه حاصل گردید که در رابطه‌ی معماری و گردشگری، علاوه بر آثار باستانی و آثار معماری مدرن، مسئله‌ی معماری پایدار و تأثیر آن بر کاهش هزینه‌های سفرهای گردشگری و افزایش کیفیت این سفرها نیز مطرح می‌باشد.
۳	زهرا کیانی فیض آبادی	شناسایی عوامل مؤثر بر رضایتمندی و وفاداری گردشگران (مطالعه موردی: شهر اصفهان)	۱۳۹۲	به دلیل رقابت فزاینده، وفاداری به مقصد به‌عنوان موضوعات کلیدی برزندسازی مقصد در بازاریابی گردشگری مورد توجه قرار گرفته است. بر اساس دیدگاه‌های نوین بازاریابی گردشگری، رضایتمندی گردشگر به شرطی سودمند خواهد بود که زمینه‌ساز وفاداری گردشگر باشد. تحقیق حاضر رابطه بین پنداره و شخصیت مقصد، تأثیرگذاری آن‌ها بر رضایت گردشگر و همچنین اثر رضایتمندی گردشگر بر وفاداری به مقصد را مورد بررسی قرار می‌دهد. یافته‌های پژوهش نشان داد پنداره بر شخصیت و رضایت از مقصد تأثیر مستقیم دارد و رضایت از مقصد نیز به‌نوبه خود بر وفاداری گردشگر به مقصد اثرگذار است.
۴	فرحی راد و افشاریان	بررسی نقش معماری در صنعت گردشگری	۱۳۹۱	این تحقیق در بررسی و تأثیر معماری، به دو نقش اصلی اشاره می‌کند که عبارت‌اند از: لازمه و جاذبه. لازمه در حوزه‌ی زیر ساخت‌های صنعت گردشگری قرار می‌گیرد و در حالی که جاذبه، جزئی از جاذبه‌های فرهنگی است که در آن دستبندهای متنوعی به‌منظور جاذبه‌های معماری در نظر گرفته، در این تحقیق که با هدف بررسی ارتباط بنیادی دو صنعت عظیم معماری و گردشگری در سراسر جغرافیای ایران با ۲ روش تحلیلی توصیفی صورت گرفته که نتایج به‌دست آمده در این تحقیق نشان داده‌شده که نقش اساسی در بین جاذبه‌های گردشگری ایران بازی می‌کند و بخش عمده‌ای از گردشگران به جهت دیدار از آثار معماری وارد می‌شوند.

ردیف	نام محقق	عنوان تحقیق	سال انتشار
۵	حسین زاده دلیر و یوسفی شهیر	ارزیابی سازگاری کاربری پیرامونی آثار تاریخی با توسعه گردشگری شهری مطالعه موردی: منطقه تاریخی فرهنگ تریز	۱۳۹۱
۶	تقوایی، صفراوردی	توسعه گردشگری فرهنگی با تأکید بر جاذبه‌های تاریخی (مطالعه موردی: جاذبه‌های تاریخی شهر اصفهان)	۱۳۹۱
۷	متولی و کریم پور	تحلیلی بر شاخص‌های کالبدی فرسودگی بافت‌های شهری (مطالعه موردی: بافت قدیم شهر ساری)	۱۳۹۰

خلاصه تحقیق

در بحث گردشگری فرهنگی-تاریخی، کاربری‌های هم‌جوار آثار تاریخی از حیث تعامل گردشگر با فضا اهمیت دارد. اغلب موارد کاربری‌های پیرامون اماکن تاریخی سازگاری اندکی با فضاهای تاریخی داشته‌اند و مکان‌های ارزشمند تاریخی به نقاط منفک و فراخ از فضاهای متصل به آن‌ها به‌ویژه به لحاظ عملکرد فضایی می‌گردد. مبنای نوشتار حاضر ارزیابی میزان سازگاری کاربری‌های پیرامون آثار تاریخی در منطقه تاریخی-فرهنگی تریز در راستای جذب گردشگری هست. نتیجه نشان می‌دهد: تنبیر الگوی کاربری اراضی پیرامون آثار تاریخی در راستای جذب گردشگر، تمایل گردشگران را برای صرف زمان بیشتر جهت بازدید از آثار موجود افزایش می‌دهد. بنابراین باید برنامه‌ریزی مؤثری جهت ایجاد فضاهای پشتیبان و خدمات رفاهی در فضای پیرامون آثار تاریخی انجام گیرد. در نظر گرفتن مسیرهای گردشگری و طراحی رنگ‌های ارتباطی پیکاده در حداقل فضاهای واجد ارزش تاریخی، همراه با توثیقات‌ها و تسهیلات ویژه برای گردشگران یک انگیزش قوی را ایجاد کنند.

توسعه گردشگری به‌عنوان یک پدیده فرهنگی، گسترش‌دهنده فرصت‌های تبادل فرهنگی بین گردشگر و جامعه میزبان است. شکل، ساختار، فضاها و ساخت‌وسازها عمومی و ... از عناصر شکل‌دهنده هویت تاریخی شهرها هستند و احداث این گونه بناها و بسیاری دیگر از ساخت‌وسازهای شهری، باعث ایجاد کشش بیشتر برای شهرها می‌شود. اصفهان نه تنها تبلوری از یک نوع جهان‌بینی است بلکه با داشتن دهها جاذبه تاریخی، فرهنگی، مذهبی، طبیعی و ... از نظر تنوع مکانی از بی‌مانندترین شهرهای موجود محسوب می‌شود. این تحقیق از نوع کاربردی و توسعه‌ای است. بر این اساس برای تحلیل گردشگری فرهنگی-تاریخی شهر اصفهان اقدام به شاخص‌سازی در پنج بعد اقتصادی، رفاهی، اجتماعی و فرهنگی، تسهیلات و خدمات و جانیبت شده و سپس معیارها و زیر معیارهای تعیین‌شده در مدل AHP پیاده و ارزیابی شدند. نتایج نشان‌دهنده رتبه‌ی نخست مجموعه نقش‌جهان و رتبه دوم مجموعه هشت‌بهشت در بین جاذبه‌های تاریخی-فرهنگی شهر اصفهان قرار گرفت.

به‌طور کلی مهم‌ترین اهداف این تحقیق را می‌توان: الف) تاریخی و قدیمی بودن بخشی از بافت‌های شهرهای کشور و نیاز به ارائه روش‌های مناسب و هماهنگ جهت تعیین وضعیت کالبدی آن‌ها ب) نیاز به شناخت صحیح و کافی از وضعیت موجود به‌منظور نیل به برنامه‌ریزی صحیح و کارآمد در زمینه‌ی حفظ و مرمت، بهسازی و توانمندسازی بافت‌های تاریخی و قدیمی که در محلات گنجانده بافت تاریخی شهر ساری انحصار شده است. مطالعات حاصله از این بخش برای تعیین میزان فرسودگی در قسمت‌های مختلف بافت کهن از سه عامل قدمت، مصالح و کیفیت مورد توجه قرار گرفت و در این بین بناهایی که با آجر و خشت و چوب بودند عموری بالای ۳۰ سال و کیفیت تخریبی دارند بنای فرسوده در نظر گرفت شده‌اند.

۵- روش تحقیق

پژوهش حاضر برحسب هدف، از نوع کاربردی و به لحاظ ماهیت ماهیت و روش توصیفی-همبستگی است. جامعه آماری این تحقیق شامل گردشگرانی است که از بافت قدیم شهر ساری و بناها و خانه‌های تاریخی (خانه و موزه کلبادی، خانه فاضلی‌ها، آب‌انبار نو و مسجد فرح‌آباد شهر ساری، مسجد مصطفی خان و ...) بازدید کرده‌اند. با توجه به نامشخص بودن جامعه آماری از روش کوکران برای نمونه‌گیری استفاده شده است که بر این اساس حجم نمونه ۴۱۰ نفر محاسبه شده است. از ۴۱۰ پرسشنامه توزیع شده محقق موفق به جمع‌آوری تعداد ۳۶۰ پرسشنامه شده است. با توجه باینکه شهر ساری بیشترین بازدیدکننده را در فصل بهار و تابستان

دارد، پرسشنامه‌ها از ۲ فروردین الی ۳۱ شهریور در مکان‌های تاریخی و بافت کهن شهر ساری در بین گردشگران توزیع شده است. با توجه به هدف پژوهش، ظرفیت‌های میراث معماری بافت قدیم ساری به عنوان متغیر مستقل و توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی شهر ساری به عنوان متغیر وابسته انتخاب شده است. برای ارزیابی شاخص‌های مرتبط با ظرفیت‌های میراث معماری سنتی شهر ساری در پرسشنامه محقق ساخته از طیف لیکرت استفاده شده است. به این صورت که گزینه‌ها با عبارات (خیلی کم، کم، متوسط، زیاد، خیلی زیاد) و امتیازات (۱، ۲، ۳، ۴، ۵) ارزش‌گذاری شدند که عبارت خیلی زیاد یا عدد ۵، بالاترین امتیاز محسوب می‌شود. برای پردازش داده‌ها از نرم‌افزار آماری SPSS استفاده

جدول (۱): نتایج آزمون پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برای مولفه مستقل؛ (منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۴)

مولفه	تعداد شاخص	عنوان شاخص‌ها	(آلفا) کرونباخ
ظرفیت‌های میراث معماری	۲۲	بافت تاریخی فرهنگی - خانه کلبادی - خانه فاضلی - مسجد جامع - آب‌انبار - بناهای متنوع - عملکرد متنوع - ساختار و عظمت - تزیینات وابسته - قدمت بناها - چیدمان بناها - بنای مذهبی - درک قابلیت مهندسی - تأثیرات ملموس - پیشنهاد بازدید - هویت بخش - ایجاد تجربیات مشترک - عظمت معماری - نماد شهری - نماد شهر ساری - دانش مخاطب - اطلاعات فرهنگی	۰,۹۳۳

جدول (۲): نتایج آزمون پایایی پرسشنامه به روش آلفای کرونباخ برای متغیر وابسته؛ (منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۴)

مولفه	تعداد شاخص	عنوان شاخص‌ها	(آلفا) کرونباخ
گردشگری میراث فرهنگی	۶	افزایش دانش مخاطب نسبت به گذشته - افزایش اطلاعات فرهنگی مخاطب - کیفیت تبلیغات و بازاریابی برای گردشگری میراث فرهنگی - تناسب میان هزینه‌کرد گردشگر و خدمات دریافتی - رفتار احترام‌آمیز ساکنان محلی با گردشگران - کیفیت خدمات سازمان میراث	۰,۷۵۷

شده است. همچنین با توجه به ماهیت آنها و اهداف پژوهش برای تحلیل و تفسیر یافته‌های توصیفی نیز از توزیع فراوانی، میانگین و درصد و برای تفسیر یافته‌های تحلیلی از آزمون‌های فریدمن و آزمون تی تک‌نمونه‌ای برای استفاده شده است.

۴-۱- مولفه‌های تحقیق:

۶- یافته‌های پژوهش:

۵-۱- یافته‌های توصیفی:

با توجه به ظرفیت‌های میراث فرهنگی شهر ساری تعداد نفر گردشگر از ۲۰ استان کشور به پرسشنامه تحقیق پاسخ داده‌اند که از این تعداد مرد ۵۸٫۹ درصد و ۴۱٫۱ درصد زن بوده است میانگین سنی پاسخگویان ۴۱ سال و میانگین درآمدی آنها ۲٫۱۰۰٫۰۰۰ تومان بوده است. ۴۱٫۹ درصد از پاسخگویان دارای مدرک کارشناسی، ۲۵ درصد کاردانی، ۲۴٫۴ درصد کارشناسی ارشد و دکتری

بوده‌اند. از این میان، تعداد ۵۱٫۷ درصد دارای شغل آزاد، ۳۹٫۴ درصد شغل دولتی و ۰٫۶ درصد بیکار بوده‌اند. از میان گردشگران ورودی از ۲۰ استان، استان تهران با ۳۱٫۴ درصد بیشترین بازدیدکننده را به خود اختصاص داده است. همچنین، میانگین تعداد دفعات بازدید گردشگران از شهر ساری بیش از ۴ بار بوده است. مهمترین انگیزه‌ی سفر گردشگران به ساری نیز به ترتیب، دیدار از موزه‌ها و اماکن تاریخی شهر با ۴۳٫۶ درصد، تفریح و گردش با ۲۶٫۷ درصد، استفاده از دریا و جنگل با ۲۰٫۶ درصد و دیدار دوستان و آشنایان با ۷٫۲ درصد بوده است. جدول شماره ۳، ویژگی‌های فردی پاسخگویان را نشان می‌دهد.

جدول شماره ۳: توزیع فراوانی و درصد خصوصیات فردی جامعه‌ی آماری؛ منبع: یافته‌های تحقیق

مولفه	ویژگی	تعداد	درصد	میانگین
جنسیت	مرد	۲۱۲	۵۸٫۹	
	زن	۱۴۸	۴۱٫۱	
سن		۳۵۶		۴۱ سال
درآمد		۲۲۹		۲٫۱۰۰٫۰۰۰ هزار تومان
تحصیلات	زیر دیپلم	۳۱	۸٫۶	
	فوق دیپلم	۹۰	۲۵	
	لیسانس	۱۵۱	۴۱٫۹	
	کارشناسی ارشد و بالاتر	۸۸	۲۴٫۴	
شغل	دولتی	۱۴۲	۳۹٫۴	
	آزاد	۱۸۶	۵۱٫۷	
	بیکار	۲	۰٫۶	
سکونت	شهر/استان	تعداد	درصد	تعداد
	استان فارس	۲۳	۶٫۴	۷
	استان خوزستان	۲۱	۵٫۸	۹
	خراسان شمالی	۱۹	۵٫۳	۱۱
	تهران	۱۱۳	۳۱٫۴	۵
	آذربایجان غربی	۲۷	۷٫۵	۸
	آذربایجان شرقی	۲۲	۶٫۱	۴
	خراسان رضوی	۵۴	۱۵	۵
	همدان	۹	۲٫۵	۵
	سمنان	۱۳	۳٫۶	۱
	قزوین	۲	۰٫۶	۲
	شهر/استان	تعداد	درصد	تعداد
کرمانشاه	۶۴	۱۷٫۹	۷	
رشت	۵۸	۱۶٫۳	۹	
مازندران	۵۳	۱۴٫۶	۱۱	
کرمان	۳۱٫۴	۸٫۴	۵	
زنجان	۲۷	۷٫۵	۸	
خرم آباد	۲۲	۶٫۱	۴	
اصفهان	۵۴	۱۵	۵	
کرج	۹	۲٫۵	۵	
گلستان	۱۳	۳٫۶	۱	
سندج	۲	۰٫۶	۲	

۵-۲- یافته‌های تحلیلی:

۵-۲-۱- ارزیابی ظرفیت‌های میراثی معماری

سنتی شهر ساری:

بر اساس جدول شماره‌ی (۴)، متغیر "درک عظمت معماری دوره‌ی ساخت بنا" با میانگین (۳,۸۵) اثرگذارترین شاخص در بعد ظرفیت‌های میراث محسوب می‌شود. این وضعیت نشانگر عظمت ساختاری و ابعاد وسیع بناهای بافت تاریخی فرهنگی شهر و فراخور آن جذب گردشگران به این مقصد است. در این زمینه می‌توان ادعان داشت که ارتفاع زیاد بناهای سنتی بافت کهن ساری و کنار هم واقع شدن آنها، تأثیر مضاعفی را درک مخاطب از عظمت و شکوه معماری دوران قاجار و پهلوی بر جای می‌گذارد. متغیر "افزایش دانش نسبت به گذشته" نیز با میانگین (۳,۸۱) از دیگر ظرفیت‌های میراث معماری موجود در بافت قدیم شهر ساری محسوب می‌شود که سبب جذب گردشگران به این مقصد شده است. این شاخص نشان‌دهنده‌ی ماهیت اصلی گردشگری بافت کهن و انگیزه‌ی بازدید گردشگران از این مقصد است. ساختار معماری و تمهیدات متناسب با اقلیم در این بناها، عامل مهمی در افزایش دانش مخاطب نسبت به تکنولوژی معماری در گذشته محسوب می‌شود. شاخص "ایجاد تأثیرات فرهنگی ملموس" با میانگین (۳,۶۵) نیز رتبه‌ی سوم ظرفیت‌های میراث معماری را به خود اختصاص داده است. در این زمینه نیز باید گفت، با توجه به میزان ارتباط فرهنگی مخاطب با بافت کهن شهر ساری، میزان تأثیرپذیری فرهنگی متفاوت است. به عنوان مثال مخاطبان بومی و آشنا به این گونه از معماری، احساس قرابت فرهنگی بیشتری نسبت به مقصد خواهند داشت. شاخص "جذابیت‌های معماری در آب‌انبار نو" نیز با میانگین (۳,۰۳) کمترین میزان را به خود اختصاص داده‌اند. با توجه به اهمیت بعد جذابیت در مقاصد گردشگری و جذب گردشگر، این پرسش در ذهن ایجاد می‌شود که چرا بعد مهمی همچون جاذبه‌ی معماری، میانگین پایینی را به خود

اختصاص داده است. با توجه به منحصر‌بفرد بودن بنای آب‌انبار در ایران و عدم تمایل گردشگران به بازدید از این بنای باشکوه بر اساس میانگین حاصل شده در مقصد شهر ساری، می‌توان ادعان داشت که بین ظرفیت‌های میراث فرهنگی موجود در این بافت و سطح توسعه-یافتگی گردشگری فاصله‌ی چشمگیری وجود دارد. دلیل این امر را شاید بتوان با مرمت، احیاء و تغییر کاربری این بناها و عملکرد نهادهای مرتبط با گردشگری و به طور کلی ضعف مدیریت آثار فرهنگی در مجموعه قلمداد کرد. شایان اشاره است که بنای آب‌انبار نو به عنوان یکی از مهمترین و جذابترین بناهای مجموعه‌ی بافت کهن ساری برای بازدید عموم بازگشایی نشده و به عنوان یکی از مقاصد، وارد چرخه‌ی گردشگری میراث فرهنگی نشده است.

در مجموع بر اساس یافته‌های جدول شماره‌ی (۴) چنین برآورد می‌شود که از دیدگاه گردشگران، بافت تاریخی و فرهنگی شهر ساری نیازمند توجه بیشتری از سوی نهادهای مرتبط به‌ویژه سازمان میراث فرهنگی، صنایع‌دستی و گردشگری است و در صورت رسیدگی و توجه به این ثروت‌های تاریخی، می‌توان آن‌ها را به منابع اقتصادی مهمی برای توسعه‌ی شهر ساری بدل کرد. در مکالمه خصوصی با گردشگران حین جمع‌آوری پرسشنامه، نیز بازدیدکنندگان بر این واقعیت تأکید نموده‌اند. باید ادعان داشت که یکی از مهمترین ویژگی‌های معماری شهر ساری، استفاده از مصالح بومی، فرم‌ها و ساختارهای مرتبط با اقلیم و تزئینات و موتیف‌های تزئینی کاملاً بومی و استفاده از مصالحی همچون چوب، سفال، گچ و خاک در ساختن بناهایی مانند: آب‌انبار و خانه‌هایی با قدمت دوره‌ی قاجار است. در مجموع ساختار، تزئینات و عملکردهای متنوع از مهمترین ویژگی‌های این بناهاست که می‌توان نقش چشمگیری در جذب گردشگران ایفاء کند. اما غیرقابل دسترس بودن بناهایی که شاخص‌های جذاب پیش‌گفته را در خود دارند، سبب عدم تناسب میان ظرفیت‌های

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

گردشگری میراث فرهنگی و سطح توسعه یافتگی آن شده است. به گذشته" در رتبه دوم قرار دارد. به طور کل تمام گویه‌هایی که رتبه ۱۱ و بالاتر را کسب کرده‌اند، تأثیر فراوانی در شناسایی ظرفیت‌های میراث معماری سنتی دارند و جزء نقاط قوت محسوب می‌شوند. "نقش بنای خانه‌ی فاضلی‌ها در جذب گردشگران" در رتبه آخر قرار گرفته است و علت

برای رتبه‌بندی متغیرهای ترتیبی مرتبط با ظرفیت‌های میراثی معماری سنتی شهر ساری نیز از آزمون ناپارامتریک فریدمن استفاده شده است که بر اساس نتایج گویه "درک عظمت معماری دوره‌ی ساخت بنا" با میانگین رتبه ۱۴,۲ بالاترین رتبه را

جدول (۴) فراوانی، میانگین و آزمون فریدمن برای رتبه‌بندی شاخص‌های متغیر میراث معماری

رتبه	فردین		آزمون فراوانی				شاخص‌ها	
	میانگین رتبه	میانگین	خیلی زیاد	زیاد	متوسط	کم		
۱۴	۱۰,۵۵	۳,۳۱	۸۷	۷۷	۹۲	۶۸	۳۶	سولات زیر در خصوص ارزیابی ظرفیت‌های میراثی سنتی شهر ساری مطرح شده است.
۵	۱۱,۷۸	۳,۴۸	۹۷	۵۵	۷۴	۶۰	۲۹	
۲۲	۹,۱۷	۳,۰۶	۵۶	۸۳	۷۴	۶۳	۴۱	
۱۱	۹,۶۱	۳,۰۱	۵۳	۸۳	۵۴	۵۴	۶۵	
۲۰	۹,۶۴	۳,۰۳	۵۳	۸۳	۸۷	۶۲	۵۸	
۱۴	۱۱,۱۳	۳,۴۳	۸۱	۹۵	۸۴	۵۵	۳۸	
۱۸	۱۰,۲۲	۳,۱۳	۴۵	۸۸	۱۱۲	۹۱	۲۰	
۱۳	۱۱,۵۱	۳,۴۰	۹۴	۸۸	۶۹	۶۲	۲۸	
۱۵	۱۰,۷۵	۳,۳۱	۷۷	۹۴	۷۵	۷۱	۳۵	
۱۷	۱۰,۵۴	۳,۳۰	۷۶	۹۸	۶۸	۶۹	۲۸	
۱۲	۱۱,۶۴	۳,۴۱	۹۴	۸۸	۸۳	۴۴	۴۴	
۱۰	۱۱,۷۳	۳,۴۸	۹۴	۷۷	۹۶	۵۶	۲۳	
۴	۱۲,۷۷	۳,۶۲	۱۲۶	۷۸	۸۳	۳۸	۳۴	
۳	۱۲,۹۵	۳,۶۵	۱۱۴	۱۰۴	۶۵	۴۱	۳۰	
۸	۱۲,۱۴	۳,۵۴	۱۱۵	۹۰	۶۰	۵۰	۳۹	
۵	۱۲,۷۳	۳,۶۴	۱۰۷	۱۰۸	۷۱	۴۳	۲۶	
۷	۱۲,۲۵	۳,۵۴	۹۵	۹۹	۹۴	۴۱	۲۸	
۱	۱۴,۳۳	۳,۸۵	۱۵۳	۹۰	۵۷	۲۸	۳۱	
۱۹	۹,۹۸	۳,۰۷	۴۹	۷۸	۱۱۸	۶۹	۴۱	
۶	۱۲,۵۴	۳,۶۲	۹۷	۱۱۰	۸۷	۴۱	۲۱	
۲	۱۳,۳۱	۳,۸۱	۱۵۴	۷۶	۶۶	۳۷	۲۷	
۱۱	۱۱,۶۷	۳,۵۵	۱۳۷	۶۸	۷۰	۴۹	۴۰	
۲۱۱۱								
۸۲,۰۱۳۱								
۲۱								
...								
تعدادی مشاهده‌ها								
تعدادی اسکور								
درجه آزادی								
سطح معنی‌داری								

میراث فرهنگی مبتنی بر معماری را در شهر ساری از دیدگاه گردشگران تأیید می‌کند. شایان ذکر است که میزان تأثیرگذاری برخی از آثار در احراز این وضعیت بیشتر بوده است. به عنوان مثال این قابلیت در بنایی عمارت کلبادی بیشتر است. بر این اساس می‌توان اذعان داشت که تمامی ظرفیت‌های موجود در این بافت به فعلیت شایسته نرسده‌اند و در این رابطه باید راهبردهایی را اعمال کرد. به عنوان مثال تغییر کاربری برخی از این بناها همچون خانه‌ی صادقیان، عمارت کلبادی یک و دو، خانه‌ی فاضلی‌ها، خانه‌ی رمدانی‌ها و آبانبار نو... متناسب با گردشگری در راستا توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی شهر عمل خواهد کرد. شهرهایی مانند شیراز، اصفهان، یزد و... در ایران و کشورهایمانند اسپانیا، پرتغال، ایتالیا، هند، چین و... در خارج از کشور توانسته‌اند، با استفاده از محله‌های قدیمی و معماری و بافت تاریخی، مکانی مناسب را برای بازدید گردشگران ایجاد کنند و سهم قابل توجه‌ای از بازار گردشگری جهان را به خود اختصاص دهند.

۵-۲-۴- روابط بین متغیرها پژوهش

با توجه به سؤال تحقیق یعنی تبیین رابطه‌ی بین توسعه‌ی گردشگری و ظرفیت‌های میراث معماری شهر ساری، از آزمون رگرسیون خطی برای بیان رابطه و شدت آن بین دو متغیر استفاده شده است. نتایج آزمون، رابطه‌ی میان توسعه‌ی گردشگری و

کسب این رتبه، بسته بودن در آن برای بازدید عمومی است. البته "بنای آبانبار نو" نیز قابل بازدید برای عموم نیست و این شرایط سبب اختلاف زیاد میان ظرفیت‌ها و توسعه‌ی گردشگری در منطقه‌ی مورد مطالعه شده است. "مسجد جامع و حوزه‌ی علمیه مصطفی خان" نیز به دلیل مذهبی بودن و اختصاص نیافتن آن به بازدید گردشگران، در رتبه‌های آخر قرار گرفته‌اند. با توجه به اینکه سطح معناداری متغیر ظرفیت‌های میراثی شهر ساری برابر با (۰,۰۰۰) است، این امر نشانگر وجود توافق معنادار بین نگرش‌های ذهنی پاسخ‌گویان است. بر این اساس می‌توان اذعان داشت، یکی از مهمترین معضلات توسعه‌ی گردشگری میراث، عدم استفاده از تمامی ظرفیت‌های موجود است.

برای درک وضعیت ظرفیت‌های موجود میراث فرهنگی با تأکید بر معماری سنتی، ابتدا متغیرهای مرتبط با این مؤلفه با یکدیگر ترکیب شده و با استفاده از آزمون تی تک‌نمونه‌ای مورد بررسی قرار گرفته است. میانگین کل ۲۲ گویه برابر با ۷۵ است و در مقایسه با میانه نظری (۶۶) میزان بیشتری را نشان می‌دهد که نشانگر وضعیت مطلوب و کلی این مؤلفه است. سطح معناداری محاسبه شده در ناحیه‌ی آلفا برابر با (۰,۰۰۰) است و این وضعیت نیز توافق معنادار بین نگرش‌های ذهنی گردشگران را نشان می‌دهد. نتایج آزمون، وجود ظرفیت‌های

جدول (۵) آزمون تی برای متغیر ظرفیت میراث معماری؛ (منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۴)

۶۶ = Test Value					
مقدار تی	درجه آزادی	سطح معناداری	اختلاف میلگین	تفاوت در سطح ۹۵ درصد	
				حد پایین	حد بالا
۷۲,۳۱۶	۳۱۰	۰۰۰.	۷۵,۰۹۰۰۳	۷۳,۰۴۶۹	۷۷,۱۳۳۱
تعداد نمونه	میلگین	انحراف معیار	خطای استاندارد		
				۳۱۱	۷۵,۰۹

و گردشگری مفهوم و ماهیت خود را از معماری سنتی این منطقه کسب کرده است. اما همانگونه که قبلا نیز ذکر شد، از تمامی ظرفیت‌های گردشگری موجود در بافت تاریخی شهر ساری استفاده نشده است. با مدیریت راهبردی ظرفیت‌های موجود بر اساس مطالعات اساسی و درگیر کردن متخصصان حوزه‌ی گردشگری و میراث فرهنگی می‌توان در راستای بهبود شرایط موجود گام برداشت و از این رهیافت به بهبودی وضعیت بناهایی همچون آبانبار نو، خانه رمدانی ها، عمارت حسین خان سالار، آبانبار میرزا مهدی و... کمک‌های شایان توجهی کرد.

۶- جمع‌بندی و نتیجه‌گیری:

استان مازندران به دلیل موقعیت خاص خود و وجود دریا و جنگل از گذشته همواره به‌عنوان مقصد گردشگری محسوب می‌شده و در فهرست اولین انتخاب‌های بیشتر مسافران قرار داشته است. از یک دیدگاه، این مسافران همواره تهدیدی برای منابع طبیعی و آلودگی هوا و محیط زیست

ظرفیت‌های میراث فرهنگی شهر ساری را در سطحی بالا نشان می‌دهد. سطح معناداری در این آزمون (۰,۰۰۰) و مقدار R عدد ۰.۷۲۷. بیانگر شدت رابطه بین این متغیرهاست. میزان Beta نیز (۰.۷۲۷) است که نشانگر شدت تاثیر متغیر ظرفیت‌های میراث فرهنگی شهر ساری و نقش آن در توسعه‌ی گردشگری فرهنگ شهر می‌باشد. ادبیات پژوهشی موجود در حوزه‌ی گردشگری میراث فرهنگی نشان می‌دهد که معماری سنتی و گردشگری از دیرباز رابطه‌ای مستقیم با یکدیگر داشته‌اند. بسیاری از کشورهای دنیا با علم به این واقعیت و با مدیریت شایسته منابع خود، در راستای توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی گام‌هایی اساسی برداشته‌اند. چین، مصر و گواتمالا نمونه‌هایی برجسته از این کشورها محسوب می‌شوند. نتایج به‌دست‌آمده از آزمون رگرسیون در این پژوهش نیز رابطه میان توسعه‌ی گردشگری و ظرفیت‌های میراث را نشان می‌دهد. در واقع یکی از مهم‌ترین عوامل حضور گردشگران در بافت تاریخی شهر ساری، تاریخی و میراثی بودن این بافت است

جدول (۶) نتایج آزمون رگرسیون خطی یک طرفه؛ منبع: نتایج مستخرج از پرسشنامه، ۱۳۹۴

Sig.	t	Standardized Coefficients		Unstandardized Coefficients		Model
		Beta	Std. Error	B		
.۰۰۰	۴.۳۳۰		.۸۹۳	۳.۸۶۹	(Constant)	
.۰۰۰	۱۸.۴۹۸	.۷۲۷	.۰۱۲	.۲۱۴	ظرفیت میراث فرهنگی	
ANOVA ^b						
Sig.	F	Mean Square	df	Sum of Squares	Model	
.۰۰۰ [□]	۳۴۲.۱۸۸	۴۷۲۶.۵۷۰	۱	۴۷۲۶.۵۷۰	Regression	
		۱۳.۸۱۳	۳۰۶	۴۲۲۶.۷۱۲	Residual	
			۳۰۷	۸۹۵۳.۲۸۲	Total	
Model Summary						
Std. Error of the Estimate	Adjusted R Square	R Square	R	del		
۳.۷۱۶۵۶	.۵۲۶	.۵۲۸	.۷۲۷ [□]			
a. Dependent Variable: توسعه گردشگری میراث فرهنگی						

اطرافشان محسوب می‌شدند. از این رو، شاید بتوان با الگو گرفتن از کشورهای موفق‌تر همچون ترکیه، هند، ایتالیا، اسپانیا و چین و استفاده از بافت‌ها و بناهای تاریخی به‌عنوان قسمتی از میراث به‌جامانده از گذشته، مقاصد جدیدی را در شهرهای شمالی طراحی و تعریف کرد و با معرفی سبک معماری، شیوه‌ی زندگی، آداب و رسوم و... با هدف توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی، ضمن مرمت، احیاء و نگهداری از میراث کهن شهرها و توزیع جمعیت گردشگران در مقاصد متنوع‌تر، اقتصاد جوامع محلی را نیز رونق بخشید. سرزمین علویان مازندران دارای پیشینه تاریخی غنی‌ای است و ساری به‌عنوان پایتخت فرهنگی استان مازندران دارای مکان‌های تاریخی متعددی در بافت کهن خود است که مرمت، احیاء و به‌کارگیری این آثار به‌عنوان مقصد گردشگری میراث فرهنگی می‌تواند هر ساله گردشگران زیادی را جذب کند. در مقایسه‌ی پژوهش حاضر با نمونه‌هایی از سایر کشورهای می‌توان گفت، در شهر پکن مجموعه از بافت‌های تاریخی و سنتی به نام هاتونگ وجود دارد که دولت چین آنها را بازسازی و احیاء کرده و بر اساس آن مقاصد گردشگری میراث فرهنگی جدیدی را طراحی نموده است که سالانه گردشگران داخلی و خارجی زیادی از آن بازدید می‌کنند. سایر مطالعات نیز ضمن بیان ظرفیت‌های چشمگیر معماری سنتی در حوزه‌ی گردشگری، گردشگری میراث فرهنگی مبتنی بر معماری را یکی از موفق‌ترین گونه‌های گردشگری و توسعه‌ی آن را بهترین راه کار برای جذب دلارهای گردشگران معرفی کرده است. بنابراین، با تکیه بر تجربه‌ی کشورهای موفق که در این پژوهش نیز از آنها یاد شده است، باید اذعان نمود که بافت قدیم شهر ساری نیز دارای شرایط مشابهی بوده و می‌توان از ظرفیت‌های موجود در این بافت در راستای توسعه گردشگری میراث فرهنگی شهر استفاده نمود.

با توجه به نتایج به‌دست‌آمده از آزمون‌ها می‌توان اذعان داشت که شهر ساری و منطقه‌ی مورد مطالعه

(آب‌انبار نو) به دلیل برخورداری از معماری اصیل و بناهای تاریخی چشمگیر، ظرفیت‌های فراوانی را برای ایجاد گردشگری میراث فرهنگی دارا می‌باشد. اما آمارهای حاصل از بررسی میدانی نشانگر ضعف و نارسایی‌هایی است که به صورت عدم هماهنگی میان ظرفیت‌های گردشگری میراث فرهنگی و سطح توسعه‌یافتگی این گونه از گردشگری و فراخور آن رضایت گردشگران (بر اساس مکالمه‌های شخصی محققان در حین توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه) جلوه‌گر شده است. مهمترین عامل در ایجاد وضعیت موجود، عدم استفاده از تمامی ظرفیت‌های منطقه‌ی مورد مطالعه در چرخه‌ی گردشگری میراث فرهنگی است. اما دور شدن روح سنت از کالبد بافت، عدم تناسب امکانات مختص گردشگران و... از دیگر معضلات این بافت در حوزه‌ی گردشگری است. از این رو، برای حل مشکلات موجود در راستای توسعه‌ی گردشگری میراث فرهنگی شهر ساری، مرمت و احیاء بناهای دارای ارزش تاریخی، بازگرداندن چهره‌ی سنتی با این بافت مانند سنگ فرش کردن کوچه‌ها، احیاء شکل سنتی بازار و محله قدیمی بر اساس معماری اصیل مازندرانی و رعایت این اصول در بناهای مدرن اطراف طرح، اجرای زنده‌ی مشاغل سنتی و بومی برای جذب بیشتر گردشگران، تغییر مکان ادارات دولتی موجود در بافت کهن و استفاده از زمین آن برای احداث پارکینگ، سرویس بهداشتی عمومی، رستوران و کافی‌شاپ و فضای سبز، احداث فروشگاه صنایع دستی و... از جمله اقدامات ضروری محسوب می‌شود. همچنین بر اساس مکالمه‌ی خصوصی محققان در هنگام توزیع و جمع‌آوری پرسشنامه، عدم تابلوهای راهنما در ورودی‌های شهر برای هدایت مسافران به سمت بافت قدیم، مسیرهای دسترسی و ترافیک از دیگر معضلات قابل تأمل گردشگران بوده است.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

■ ۲۳ ■

منابع:

- 10- Faraji Rad, A.R, Eftekharian, B. (2012) «study the role of architecture in the tourism industry (case study: Iranian Architecture», geo-spatial Journal tourism, summer, Volume 1, Pp. 67-49.
- 11- Harris, T; Griffin, E.S.; P. Williams. (2003). Sustainable Tourism a Global Perspective, Sydney: Blackwell Publishers.
- Ivanovic, M., (2008), Cultural Tourism. Cape Town, South Africa: Juta & Company Ltd.
- 12- Kanakidou, E. & Papagiani, V. (1998). Intercultural education (3rd Ed). Athens: Ellinika Grammata.
- 13- Khaksar, A; Tahmori, A; Hoseinrazavi, S, (2011). The Reciprocal Effects of Architecture and Tourism: The Sustainability Approach, Journal of Tourism, Hospitality & Culinary Arts.
- 14- Maurer, Ch. (2014), Digital Divide and Its Potential Impact on Cultural Tourism, Cultural Tourism in a Digital Era, First International Conference IACuDiT, Athens, editor: Vicky Katsoni
- 15- Medica, I., Ruiã, P. and Ruiã, T., (2010), Architecture as a Tool for Branding in Rural Istrian Tourism Destination. Tourism journal, Vol 14, Pp: 78-86.
- 16- Ockman, J. Frausto, S. (1998), Architourism, Authentic, Escapist, Exotic, 2005b. Paradigm in History of Ethnomusicology. In Yearbook for Traditional Music, Vol XX, Pp: 26-42.
- 17- Pachi Ramezani, A; Ramezani, S. (2014), «a new Water Reservoir Quarter», publishing Havzhyn, March.
- 18- Rafeian, M, Bamanian, M.R; Rafeian, M., (2011), «creative urban tourism as a development strategy in older tissues», art and architecture, Vol 14, Pp: 74-79.
- 19- Sadeqpey, N. (2012), The history Causes of
- 1- Amin Zadeh, B, Dadrass, R., (2012), «cultural regeneration circuit in historical context with emphasis on tourism in Qazvin city», Iranian Journal of Architectural Studies, Issue 2, autumn and winter, Pp: 99-108.
- 2- Armaghan, M, Gorji Mahlabani, y, (2009), «values of Local architecture Iran's approach to sustainable architecture», art and architecture, housing and rural environment; summer, No 126, Pp: 35-20.
- 3- Azimi, SH, Partoy, P, Shahabian, P, (2012), «space-functional concept and analytical framework structure revitalization of historical context, with an emphasis on urban tourism», a magazine of architecture and urbanism, No. 8, spring and summer, Pp: 75-94.
- 4- Bandyopadhyay, R., et al, (2005), Religion and identity in India's heritage tourism, Annals of Tourism Research, Vol 35, Pp: 790-808.
- 5- Butler. R., Hinch. T., (1996), Tourism and Indigenous People. London: International Thomson Business Press.
- 6- Cenicacelaya Javier & José Baganha (2004), Traditional Architecture and sustainability, Bilbao, Lisbon.
- 7- Cuiyu, M. (2012), Heritage Conservation promoting Sustainable Tourism in Guangzhou – a case study of En Ning Lu, The Department of Urban Planning and Design, The University of Hong Kong.
- 8- Devidze, E. (2012). Cultural heritage and problems of tourism development in Imereti, Tbilisi (Thesis).
- 9- Devidze. E. ؛ L. Gigauri, (2015), Promotion of Cultural Heritage Tourism in Chokhatauri District in Georgiaed, Cultural Tourism in a Digital Era, Springer International Publishing Switzerland.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

■ ۲۴ ■

- Tendency vernacular architecture in the West, Muslim countries and Iran, Journal of city and vernacular architecture, No. 2, spring, Pp: 7-24.
- 20- Shaalan, I. M. , Sustainable tourism development in the Red Sea of Egypt threats and opportunities, Journal of Cleaner Production, Vol 13, Pp: 83-87.
- 21- Specht, J. (2014), Architectural Tourism: Building for urban travel destinations, Springer Gabler Publication.
- 22- Taghvai, M. Safarabadi, A., (2012), the development of cultural tourism with an emphasis on historical attractions (Case Study: Isfahan's historical attractions), Journal of Social Welfare and Development planning, fall, No 12, Pp: 59-78.
- 23- Taherkhani, H.A, Motevaseli, M., (2006), urban management, management of the historic fabric of cities (challenges and strategies), urban management, autumn, No 18, Pp: 96-107.
- 24- Timothy, D. & Boyd, S. (2003). Heritage Tourism. New York: Prentice Hall.
- 25- UNESCO. (2011). Culture and heritage: our past, our future, Chapter 4.

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

■ ۲۵ ■

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
رتال جامع علوم انسانی

مدیریت شهری

فصلنامه مدیریت شهری
Urban Management
شماره ۵۳ زمستان ۹۷
No.53 Winter 2019

■ ۲۶ ■

شپوشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی